

ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ЯК НОВОЇ ФОРМИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕВІАЦІЇ: НЕБЕЗПЕКА ДЛЯ КРАЇН ПЕРИФЕРІЇ

Василець О. І.,

старший викладач кафедри соціології

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Казьмірова О. М.,

викладач кафедри соціології

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розкривається актуальність та важливість вивчення девіантної поведінки, її нових видів та характеристик зокрема. Обґрунтовується думка, що українське суспільство як периферійний соціум має особливі ризики з появою нових форм господарювання та їх суперечливою утрудненою інтеграцією в соціально-культурні контексти сучасності.

Автори спираються на креативний потенціал міждисциплінарного підходу в дослідженні поведінки особистості в соціумі. Особлива увага приділена вивченню того, як конфліктність ціннісних приписів викликає неузгодженість поведінкових норм, а отже, аномію, яка спричинює дисфункціональність кредитної поведінки.

Формується кредитна залежність як новий для України вид адикції. Автори пропонують досліджувати девіантну поведінку з позицій аналізу колективної дії в конкретних обставинах соціального співжиття. Адитивна поведінка визначається через некритичне безвідповідальне відтворення звичних способів життєдіяльності в обставинах нових викликів. Показано, як потреба в задоволенні потреб, переважно статутного споживання, в умовах агресивної реклами призводить до пошуку найлегших засобів їх реалізації. Розкривається формування небезпечного тренду – відсутності стратегічного планування власної життєдіяльності для уникнення розвитку кредитної залежності.

Автори наголошують на необхідності розробки упереджувальних стратегій щодо поширення такого виду девіацій. У статті доводиться існування взаємозумовленості у зв'язку між споживанням як продуктивним відтворенням і споживацтвом, як перетвореною формою адаптаційної активності, що викликає кредитну залежність. Підкреслюється значущість соціально-психологічних та соціокультурних характеристик економічної поведінки особи в конкретних історико-політичних контекстах суспільного буття.

Ключові слова: кредитна залежність, аномія, девіантна поведінка, споживання споживацтво, адикція, периферія.

Постановка проблеми. Конфліктність процесу споживання як відтворення і творення соціального і людського капіталів, захист прав споживача як consumerism (споживацтво) виводить нас до проблеми адекватної поведінки, для якої consumerism (споживацтво) вже набуває негативних конотацій, бо споживання, власне, є consumption: the using up of a resource, intake. Такого ж перетворення зазнає феномен кредитування, що створює особливу небезпеку для населення країн периферії. Перебудова суспільних практик супроводжується аномією, а вона вже спричинює поширення різних девіацій, а також виникнення нових їх форм через порушення координації в соціальних взаємодіях.

Мета статті – розкрити сутність різниці між кредитною поведінкою і кредитною залежністю як різновидом девіацій. Показати контекстуальну зумовленість переходу одного явища в інше проблемним характером трансформацій у сучасному українському соціумі.

Виклад основного матеріалу. Проблеми девіантної поведінки досліджуються представниками різних соціально-поведінкових наук. Започатковану К. Марксом, Е. Дюргеймом, Р. Мертоном, Т. Парсонсом, Н. Смелзером, Т. Селінім традицію продовжують Г. Беккер, С. Ливингстоун і П. Лунт. Взаємозв'язок між патернами масового споживання і соціально-психологічними характеристиками кредитної поведінки розкривають у своїх роботах С. Лі, П. Уєблі, Р. Левин. Наукові розвідки щодо співмірності набутих благ як суб'єктивно-психологічного феномена та ризиків економічної поведінки здійснюють Д. Блекуелл, П. Мینیард, Дж. Токунага. Види та форми залежності особи від її акцентуа-

ції на певних способах вирішення проблем досліджують як класики психологічної думки (К. Леонгард зокрема), так і сучасні вчені (роботи О. Макушиної, наприклад).

Вивчаючи умови, за яких кредитна поведінка перетворюється на залежність людини від кредитів, залежність, що набуває адитивних форм дій, які повторюються і виводяться з-під критики, ми спиралися на здобутки як соціологів, так і економістів, психологів, філософів та педагогів. З нашої точки зору на захист продуктивності міждисциплінарного підходу варто нагадати позицію І. Валерстайна [1] щодо принципової єдності і лише дисциплінарно зумовленої демаркації в таких галузях знання, як соціологія, економіка, антропологія, політологія.

Ми також послуговувалися концептуальними розвідками представників соціальної психології, адже тема нашого дослідження – це поведінка людини як громадянина і клієнта і те, чому в сучасних умовах периферійного існування країни необхідним є відслідковувати і коригувати певні тренди цієї поведінки, загрозливі для особистості як феномена соціального, і суспільних практик загалом.

Адитивна поведінка як різновид девіацій вивчається, головним чином, психологами та кримінологами. Переймаючись причинами та наслідками, ті та інші асоціюють її переважно із сформованою залежністю від певних речовин (наркотики, алкоголь), що і стає підґрунтям антисоціальної поведінки. Водночас дослідники зауважують відсутність обов'язкового фармакологічного носія для багатьох видів адитивної поведінки [2]. Сутність останньої – у послабленні контролю за певними поведінковими патернами – саме з такої точки зору, з позицій створення певної соціальної рамки для діяльності особистості ми і пропонуємо вивчення кредит-залежності в нашій статті.

Вивчаючи ризики, що з'являються для домогосподарств при їх надмірній закредитованості, економісти використовують термін «кредитоманія». Такий спосіб існування зумовлюється щонайменше двома чинниками. «Перший, коли домогосподарство, не маючи фінансової можливості повернути кредит та сплатити відсотки для погашення поточних зобов'язань, залучає нові кредити. Борг перед банківськими установами зростає та стає досить проблематичним для повернення. Рішення залучити новий кредит для погашення попереднього не вирішує проблеми заборгованості, а лише погіршує фінансовий стан домогосподарства. У другому випадку, члени домогосподарства беруть кредити на непотрібні речі для створення ілюзії щастя і заможності. При цьому людина, яка не мотивовано залучає позикові кошти, стає фінансово зобов'язаною» [3]. Погоджуючись загалом із таким трактуванням, ми усе ж вважаємо за доцільне наголосити на змінах у мотивації людини, її соціальному самопочутті, її здатності відповідати, а не просто реагувати на виклики поточних соціальних реалій. Адже причиною девіацій (а ми обстоюємо формування кредит-залежності як адитивної поведінки саме як різновиду поведінки девіантної) в суспільстві є аномія, про це йдеться ще в Е. Дюркгейма, який переконливо показав, якою проблемою стає порушення норм для соціальної інтеграції в умовах занепаду звичних авторитетів, що «механічно» координували взаємини людей у традиційних суспільствах [4]. Розроблюючи теорію колективної свідомості, він підкреслював, що саме переконання, цінності та норми поведінки виступають складниками механізмів соціальної адаптації та призводять до законслухняної поведінки егоїстичних індивідуумів. Дюркгейм вводить поняття аномії у 1893 р., хоча багато століть тому поняття *anomos* (що перекладається з давньогрецької як «некерований, той, що поза законом») використовували Платон, Еврипід, згодом, у XVI ст. – французький філософ і соціолог Жан Марі Гюйо. Вже у XIX ст. Г. Спенсер, а у буремному XX ст. – Р. Мертон, викривали соціальні хвороби суспільства, до яких зараховували і девіації, і соціальні обставини, що їх викликали.

У сучасних умовах загострюються дискусії щодо визначення «нормальності» конформної, тобто недевіантної поведінки. Так, авторка монографії «Політика девіантності» соціолог Е. Хендершотт підкреслює деструктивність дослідження девіацій із погляду відмови від закріплення певних норм, що є правильними для стабільного функціонування соціуму. У нас залишається питання про виправданість таких норм практиками історичного розвитку. Тому, попри усю проблематичність ціннісної заангажованості та певний суб'єктивізм Г. Беккера [5], нам імпонує його підхід до розгляду девіантної поведінки з позицій аналізу колективної дії в конкретних обставинах соціального співжиття.

Таким чином, ми бачимо актуальність та важливість вивчення девіантної поведінки, її нових видів та характеристик, коли ситуація з суголосними інтерпретаціями і прийняттям цінностей як мотивів до дії визначається величезною непевністю. Те, що аномія як порушення зв'язку між людиною та суспільством через конфліктність ціннісних приписів та неефективну соціалізацію є ознакою і проявом кризисного стану в суспільних практиках, зазначав не тільки Дюркгейм. Коли функціонування соціальних структур не забезпечує можливості легітимного досягнення людиною благ, що декларуються культурою цього суспільства, – її поведінка, внаслідок аномії, стає девіантною. Причому прискорення взаємообміну між частинами сучасної світ-системи, розвиток недорозвитку у країнах периферії, за визначенням, буде порушувати стабільність соціальних взаємодій.

Стан нормативної невизначеності, коли порушується взаємозв'язок між соціальною структурою суспільства, його інституційною складовою частиною, ціннісними вимірами культурних візрів і запозичень тощо, стає причиною аномії як джерело девіацій. Це є особливо значущим для країн

периферії. Добігає кінця третє десятиліття спроб розбудови української державності, коли носії змін «послугуються не стільки чіткими планами, формулами чи терапіями, скільки використовують наявні ресурси, інакше кажучи, «постсоціалістичне будівництво» не просто відбувається на руїнах соціалізму, а використовує ці руїни як будівельні матеріали» [6, с. 346].

Вітчизняні економісти, політологи, спираючись також на міжнародні дослідницькі дані ще на 2003 р. зараховували Україну до країн, що розвиваються, але вже тоді не було впевненості щодо поняття «країна третього світу». Нині дедалі більше поширена думка, що наше суспільство належить до країн третього світу, оскільки головна частина бюджету йде на виконання боргових зобов'язань, при цьому управлінці, уряд налаштовані на подальше отримання кредитів [7].

Вийти з пасток «розвитку недорозвитку», положення об'єкту експлуатації з проблемною суверенністю периферійного утворення, Україна зможе, лише створюючи оптимальні умови господарювання для своїх громадян [8]. Тому необхідним є створення перспективного плану щодо кредитної поведінки особистості, аби під впливом соціально-культурних чинників вона не перетворилася на кредитнозалежну. Сама економіка є системою соціальною, і регулятиви діяльності, що вона їх досліджує (йдеться про ринкові механізми, чи алгоритми плану), мають різномірні та різноякісні виміри і контекстуальне буття. «Скорочення бюджетних витрат на освіту, охорону здоров'я та соціальне забезпечення легітимується за допомогою нового визначення громадянина, який розглядається не стільки як учасник республіканської публічної сфери, скільки як споживач та інвестор, що діє у рамках ринку» [6, с. 340]. Відповідно, реальною проблемою у формуванні самостійної і конструктивної, водночас ліній поведінки особи, що існує у суспільстві, через суспільство, для себе як істоти соціальної, є заохочення споживацтва при невмінні та небажанні солідаризувати суспільство для створення умов для продуктивних форм праці і споживання, де як діалектичне протиріччя вони слугують джерелом відтворення умов для поступу і соціуму, й особи в їх гуманістичній вимірності.

Необхідним для дослідження низки понять (і відповідних практичних опцій): споживацтво-аномія-кредитна залежність, окремо та сукупно непродуктивні форми поведінки, є усвідомлення того факту, що сама продуктивність є явищем історичним, вона є процесом у своєму динамічному вираженні; сенс і, відповідно, завдання продуктивної праці змінюються залежно від технологічних нововведень та історичного контексту. Причому це справедливо для усіх учасників процесів виробництва і споживання. У завдання та обсяг статті не входить питання аналізу ринку праці, але навіть побіжний погляд на сучасне суспільство послуг із його українською специфікою припускає змогу стверджувати, що обставини життєдіяльності більше мотивують особистість на споживацтво, а не на споживання, на роботу у сфері послуг, а не у виробництві. Навчання через уміння ставити «лайки» запропоновано поточним лідером та ідеологом правлячої партії «Слуга народу» О. Корнієнко.

Розглядаючи сучасний стан українського суспільства у теоретичних координатах Ю. Габермаса, О.Г. Злобіна [9, с. 13], зокрема, звертає увагу на кореляції між такими соціальними ролями особи, як «громадянин» і «клієнт», підкреслюючи, що «є дві точки зору на способи інтеграції...» індивідуума до соціальної системи – через розчинення і через виокремлення. «Розчинення передбачає посилення клієнтської ролі, виокремлення – посилення ролі громадянина». Вважаємо слушним додати, що взаємини між системою і життєвим світом людини (послугуючись визначеннями Ю. Габермаса), як показують поточні українські реалії, не в останню чергу зумовлені тим, в який саме спосіб людина може проявити свої громадянські якості і як бути клієнтом у державі, урядовці якої проголошують курс на лібертаріанство [10]. Логічно завважити, що з травня поточного року, коли радник президента В. Зеленського, власне і анонсував такі погляди до 10 листопада цього ж року, коли новий лідер партії «Слуга народу» О. Корнієнко проголосив зміну ідеології «на щось між ліберальним та соціалістичним» [11] минуло не так багато часу. Особливо, якщо мати на увазі адаптивні можливості людини, адже саме брак практичного досвіду опрацювання стресових ситуацій (а усякі новини, що дотичні до життєвих координат (їх змін зокрема) дослідники зараховують як стрес) спрямовує звичні для особу дії у напрямі девіацій.

Задля збереження внутрішнього комфорту індивідуум ще більше фіксується на узвичасних способах існування, часто-густо не усвідомлюючи того, що дії, які затребувані для підтримки звичних стандартів життєдіяльності, підважують сам характер цієї життєдіяльності. Формуються нові стереотипи поведінки, за відсутності критичного ставлення до яких з'являються ознаки адикції. Адитивність у виборі поведінкових опцій суттєво викривлює взаємний баланс між пристосуванням та інноваційними формами поведінки.

Формується один тренд залежності – дії, що, повторюючись, дають людині змогу нічого не міняти в обставинах, що змінюються повсякчас. Причому, з огляду на зниження здатності до усвідомлюваних відповідальних виборів поведінкових опцій, особа не здатна до розуміння навколишньої соціальної реальності в суперечливій єдності ведучих тенденцій її розвитку (останній не можна плутати з поступом). Такий індивідуум спокушається тим, що йому пропонує реклама (4-й тип девіантної поведінки, за Р. Мертоном, це – пасивне заперечення) а, зважаючи на те, що, з одного боку, «мас-медіа стали одним

із компонентів психосоціального середовища існування людства, вони претендують, і небезпідставно, на роль дуже потужного чинника формування світогляду особистості і ціннісної орієнтації суспільства. Їм належить лідерство в області ідеологічної дії» [12, с. 100], а з іншого – маємо справу із «вилученням досвіду» (Е. Гідденс), який стає дедалі опосередкованішим (тими самими ЗМІ), то віктимізація поведінки споживача і перетворення його на перманентного боржника стає більше, ніж вірогіднішим фактом.

Перехідні ситуації, притаманні процесам формування модерну, характеризуються ціннісною невизначеністю, суперечливою поведінкою й окремих осіб, сімей, домогосподарств (на мікрорівні), так і наявністю таких дезінтеграційних тенденцій на мезорівні і макрорівнях, коли замикається порочне коло: недовіра до суспільних інституцій делегітимізує їх спроби соціалізувати індивідуума, а моральна порожнеча діючої у термінах короткого соціального часу людини «без правил» підважує можливості цих інституцій. Відповідно, місце функціональної регуляції заступають дисфункції і це вже не хвороба користюлюбного суспільства, а користюлюбство суспільства хворого [13].

Погоджуючись із цією думкою Е. Мейо, Р. Мертон підкреслює зв'язок між деморалізацією суспільства та його деінституціоналізацією, адже зауважує неможливість долучитися до ресурсної бази суспільства (маються на увазі і фінанси, і освіта), труднощі вертикальної мобільності і водночас вихвалання успіху як грошових надбань підштовхує людину до різних форм девіації [14]. Так, засадничим фактором для виникнення девіацій є те, що з релятивізацією християнських цінностей, практичною умовністю (лицемірством) у втіленні ліберальних настанов, неоліберальною міфотворчістю разом із постмодерною грою в деконструкцію й децентралізацію ми маємо повністю дезорієнтованого індивідуума. І тоді перебільшення значущості певного явища чи предмета (мети) викликає прагнення «технічно» оволодіти бажаним, тим більше у грі, правила якої постійно змінюються, але бенефіціарами виступають люди тієї самої спрямованості дій. Тоді відхилення від декларованих норм буде адекватною відповіддю, реакцією на порушення в системі соціальних взаємин, що сприймаються як несправедливі. Тоді можна брати кредити без огляду на думку близьких, адже відповідно до неоліберальних цінностей, що так просуваються, зокрема, представниками фінансового капіталу, родина – це щось консервативне, обмежуюче, тому хай живе свобода окремої особи (зловживання абстрактними інтерпретаціями цього поняття та його історичними конотаціями пропускаються) – свобода, яка є доступною для кожного. Це нестримне, майже рефлекторне бажання купувати (брати кредити). Як на зміну аскетизму християнської етики приходять споживацтво, так і банки, а не виробництво стають володарями життєвих опцій. Варто увійти до пошти googl@gmail, як перше, що впадає в око, – це пропозиція отримати кредит (Лучшие Кредиты – Mail Почта Войти·www.лучшиекредиты.укр/+ Бесплатное Сравнение Кредитов Наличными 2019. Проверьте Лучшие Кредиты! 100 тыс.). Наведена нами нижче таблиця начебто не дає приводу для занепокоєння, але варто звернути увагу на тенденцію [15]. Адже коли банки весь час у вигазі, а власна економіка постійно відчуває брак коштів для інноваційного розвитку, благодійність щодо студентства, діячів науки та культури має спорадичний характер, виникають обґрунтовані побоювання, що коли банки призупинять грошову емісію, на народ України будуть чекати випробування гірші, ніж на громадян західного світу у 2008 р.

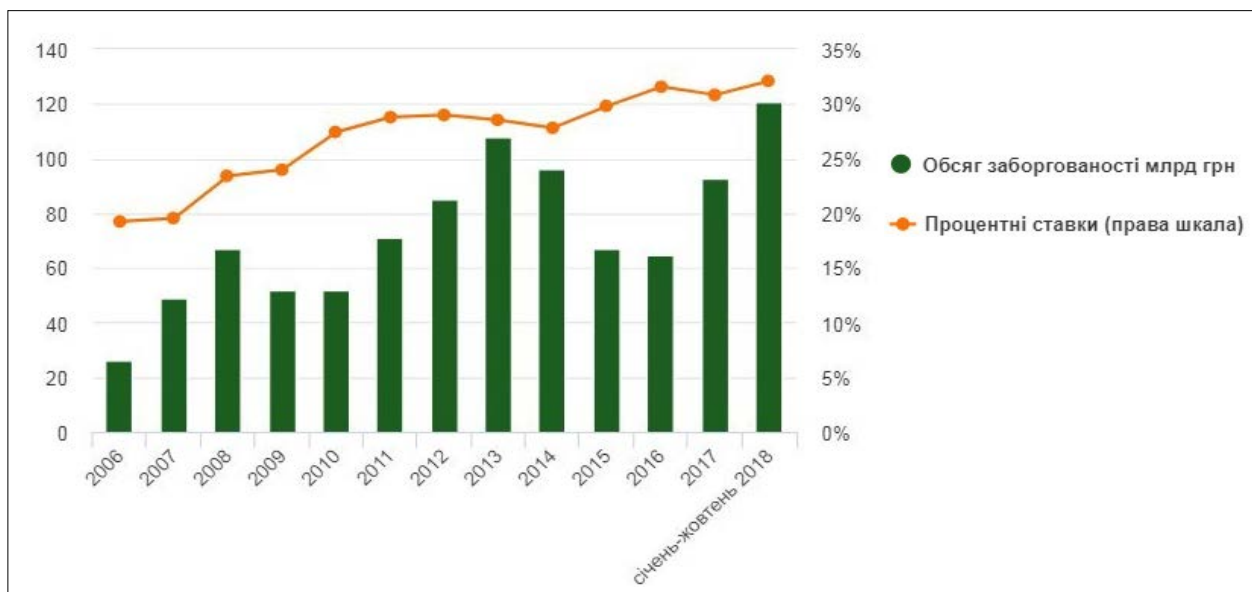

Рис. 1. Заборгованість та процентні ставки за споживчими кредитами домашнім господарствам, грн

Споживче кредитування в Україні набирає ще більших обертів (порівняно із наведеними в таблиці). Про це говориться у звіті, що його надав НБУ щодо фінансової стабільності за червень 2019. Цей же документ стверджує про високі темпи зростання реальних доходів населення та бізнесу. Така тенденція зберігається третій рік поспіль. «Поліпшення споживчих настроїв у поєднанні з вищими доходами стимулює населення брати більше кредитів», – йдеться у звіті [16]. Не в останню чергу заохочує до кредитів спрощена система їх отримання. Від реклами у мережі до об'яв на зупинках транспорту і стінах будівель – усе закликає отримати омріяне майже на благодійних засадах. Для мешканців периферійної країни, значна частина яких «родом із Союзу», звичним є очікування чуда, як і довіра до друкованого слова. Сучасні схеми шахраювання, як-то кажуть, «у голові не вкладаються». Але, навіть за умов, коли ви наполягли на неодноразовому консультуванні і берете кошти виключно в банківській установі (також прискіпливо вивчаєте усе, надруковане малесенькими літерами), ви все одно не в змозі протистояти закону дії капіталу – спрямованості до максимальних прибутків; фінансовий капітал розраховує на те, що ви будете у нього в заручниках усе життя.

Кредит-залежність виникає спочатку непомітно – ви берете кошти «на життя», як і більшість наших співвітчизників. Потім ви їх витрачаєте на обслуговування кредиту і лише незначною мірою – на його погашення. При цьому реклама сповіщає про доступність усього, чого забажаєш, а родичі і друзі заохочують до статусних придбань, бо «гроші завжди можна заробити». І ви, і вони оточені звідусіль рекламою. Протистояти їй можливо у ситуації стабільності: соціальної і психологічної. Набути їх – проблема окрема. Берете новий кредит. У вас псується настрій. Це вже не стрес, а дистрес – тривога та роздратування стають узвичаєними. Ви потрапляєте до числа тих, хто починає зловживати алкоголем, палить та незбалансовано харчується. У керівництві щодо взаємин боржника і кредитора наголошується на необхідності виводити першого із зони комфорту, тиснути на нього [17]. Як позбутися цих неприємних почуттів? Взяти наступний кредит.

У 2016–2017 рр. компанія **GfK Ukraine** провела дослідження [18], в рамках якого сегментувала респондентів за ризиком неспроможності погасити кредит та ризиком надмірної закредитованості. У категорію «незахищені» (тобто високі ризики за обома напрямками) потрапило 74% від 2410 респондентів. У контексті нашої статті сутнісними виступали також відомості не тільки про те, що головними цілями позик є оплата щоденних витрат (44,3%), при цьому на придбання побутової техніки і електроніки кредити беруть 26,8% та тільки 2,5% – на початок або розвиток власного бізнесу, але й про те, чи відбувається ціннісне «перезавантаження» в боржників, як змінюються їх життєві стратегії. Дослідження показало, що, сплачуючи кредити, люди беруть нові, причому з тими ж цілями, що і попередні. При цьому половина опитаних не виявила зацікавленості в отриманні будь-яких додаткових знань про особисті фінанси.

Від того, які характеристики й формати виробничого процесу є затребуваними, яким є поділ праці, зовнішні чинники (місце країни в міжнародному поділі праці) у сучасних умовах є вагомішими за внутрішні, поведінка особистості реалізує себе між споживанням та споживацтвом, між кредитом як засобом фінансування і кредит-залежністю як формою адикції.

Українське суспільство має риси і розвинутого, і такого, що розвивається, і такого, де розвиток не є тотожним поступу, бо надто довго (щодо історичних викликів) планується суголосність трансформаційних змін і якісна перебудова соціальних інституцій. Найбільшою проблемою, на наш погляд, стає те, що, маючи, умовно кажучи, дуже непросте, нецілісне дитинство, не опрацювавши механізми творення ідентичності, населення країни почало хворіти на підліткові хвороби в загостреній формі, бо звичка слухати старших як неусвідомлюваний патерн ірраціонального штибу сприяла не становленню самостійності, а заміні одних авторитетів на інші, начебто діаметрально протилежні. Заміна ця відбувалася і відбувається дещо істерично, напоказ, непослідовно і вводить кожного у світ нових, «дорослих» спокус без уміння впоратися із тими руйнівними навичками, що вже склалися.

Серед покоління, що народилося, переважно у другій третині сторіччя, що минуло, побутова вислів: пережили голод, і достаток переживемо. Та все виявилось не таким простим. Уміння раціонально і відповідально поводитися в соціальному часопросторі нових речей та технологій потребує нових знань та умінь, адже маємо справу із викликами нового штибу. Амбівалентне ставлення до країн капіталістичних – це і задрість до можливостей споживання, і звинувачення в бездуховності. Про вплив на інтелектуальні та моральні якості громадян суспільства, зорієнтованого на споживання, писав ще у 1970 р. Ж. Бодрійар [19] (саме в цей історичний період розвинені країни Західної Європи вийшли на той рівень достатку, що дав змогу говорити про державу загального добробуту). Вже тоді перебування людини у світі бажань та нових спокус видавалося небезпечним із позицій здорового глузду. У 1959 р. виходить книга Е. Тріоле «Троянди у кредит», її екранізують у 2010 р. Тема не застаріла, чи не так? Практично сучасник Бодрійара Дж. Гелбрейт, полемізуючи з європейським мислителем з приводу раціональних потреб особистості, сам критично ставився до дисбалансу у функціонуванні споживацького суспільства [20], де задоволення потреб соціальних,

інфраструктури відступає під навалою нав'язливого виробництва нових товарів, послуг «народного споживання». Використання нами штампу майже півстолітньої давнини не є випадковим. Люди, що народилися до 1990 р., та ті, хто з'явився на світ пізніше, але мав батьків, добре знайомих з економікою дефіциту, мають шанс бачити, як, відкидаючи з образою певну ідеологію, що не здійснила своїх обіцянок адептам, населення звертається до протилежного. А як предметна особа, істота з фізіологічним підґрунтям і соціальною сутністю, людина, в принципі, не може бути байдужою до світу речей та послуг. Що ж нині загрожує Україні як країні змікшованих вимірностей, можливостей і небезпек?

Попри все небажання належати до периферії, відповідно до методологічних засад теорії світ-системного аналізу І. Валерстайна, ми маємо більше якостей саме периферії [21]. Це і сировинний характер економіки (у будь-якому разі, значно більше, аніж інноваційний) і спекулятивний характер поведінки еліт, їх налаштованість обслуговувати олігархічний капітал або (і) інтереси транснаціональних корпорацій, зростаюча нерівність у доступі до ресурсів, тонкий прошарок середнього класу, умови для розквіту якого не передбачаються, деіндустріалізація, відсутність політичної і соціальної стабільності. То чи ж варто нам бути конформними щодо налаштованості на споживацтво (consumerism), яке завжди буде підґрунтям для формування кредит-залежності, замість того, щоб стверджувати раціональне споживання (consumption), яке надаватиме сил, розширюючи горизонти свободи?

Для суспільства, що здатне на стабільний розвиток із відповідними орієнтирами щодо ефективності, необхідними є різні індивідуальності, але суголосно відповідальні громадяни, чия цілісність стане на перешкоді руйнівних девіацій. Поняття цілісності слугує нам для «демаркації конструктивного, плідного, керованого, самодостатнього і самототожного від деформованого, руйнівного, не спроможного на позитивні дії» [22].

Висновки. Таким чином, адитивну поведінку ми можемо визначити як збій, дисфункціональність механізмів пристосування людини до обставин, що змінюються, коли їх турбулентність перевищує її адаптивні можливості і самі обставини наявні як небажаний наслідок загальної хаотизації життя.

Суперечливість культурних норм, складність у вирішенні конструктивного запозичення від не плідного мавпування – усе це веде людину до пошуку простих відповідей на складні питання, налаштовує на прийняття ілюзій, на які так хибує безвідповідальна поведінка «хочу зараз і тут», аби ті ілюзії заколисували і підвищували самооцінку. Якщо такою важливою стає соціальна самопрезентація особистості, представлена в її уречевлених (у сенсі відчуження) формах, то і споживання, перетворюючись на споживацтво, руйнує збалансований характер кредитної поведінки. Кредит-залежність виступає як нова форма адикції на вітчизняних теренах, до попередження її ескалації потрібно бути напоготові.

Vasylets O., Kazmirova O. The formation of credit dependency as a new form of social deviance: a danger for periphery countries

The article reveals the relevance and importance of studying deviant behavior, its new types and characteristics, in particular. It is argued that Ukrainian society, as a peripheral society, has particular risks with the emergence of new forms of economic activity and their controversial difficult integration into the socio-cultural contexts of modern times.

The authors draw on the creative potential of a multidisciplinary approach in the study of personality behavior in society. Particular attention is paid to the study of how conflict of values prescribes the inconsistency of behavioral norms, and therefore an anomaly that causes dysfunction of credit behavior.

Credit dependency is emerging as a new type of addiction for Ukraine. The authors propose to investigate deviant behavior from the standpoint of collective action analysis in specific circumstances of social coexistence. Addictive behavior is determined by the uncritical irresponsible reproduction of habitual ways of life in the circumstances of new challenges. It is shown that the need to satisfy the needs, mainly the statutory consumption, in the conditions of aggressive advertising leads to the search for the easiest means of their realization. The formation of a dangerous trend – the lack of strategic planning of their own life to avoid the development of credit dependence is under the consideration of the authors.

The authors emphasize the need to develop proactive strategies for the spread of this type of deviance. The article proves the existence of interdependence in the relationship between consumption as productive reproduction and consumption, as a transformed form of adaptive activity that causes credit dependence. The importance of socio-psychological and socio-cultural characteristics of a person's economic behavior in specific historical and political contexts of social life is underlined.

Key words: credit dependency, anomie, deviant behavior, consumerism, addiction, periphery.

Література:

1. Derluigian G.M., Goldfrank W.I. Introduction: Repetition, Variation, and Transmutation as Scenarios for the Twenty-first Century. *Questioning Geopolitics: Political Projects in a Changing World – System / Ed. By G.M. Derluigian, S.L. Greer.* Westpoint; L. : Greenwood Press, 2000. P. 11.
2. Клейберг Ю.А. Девиантология: Хрестоматия. Санкт-Петербург : Речь, 2007. 144 с.
3. Коваль С.Л. Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств. *Ефективна економіка: електрон. наук. фахове видання.* 2016. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5185> (дата звернення: 15.11.2019).
4. Diversity and Social Solidarity: Emile Durkheim The Problem With Modern Society Organic Solidarity and Social Pathology. URL: <https://archive.org/details/ClassicalSociologicalTheorySeeingTheSocialWorldAllanKennethD.DouglasUploadedByUn> (дата звернення: 10.11.2019)
5. Беккер Г. Аутсайдеры: исследования по социологии девиантности / Перевод с англ. Н.Г. Фархатдинова; под ред. А.М. Корбута. Москва : Элементарные формы, 2018. 272 с.
6. Кутуев П.В. Трансформації модерну: інституції ідеї, ідеології : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 516 с.
7. Мазуренко В.П. Країни, що розвиваються. *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін.* Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 760 с.
8. Малюк А. Україна: пути с периферии. Спільне. URL: <https://commons.com.ua/uk/ukraina-puti-s-periferii/> (дата звернення: 15.11.2019)
9. Злобіна О.Г. Український модерн в теоретичних координатах Ю. Габермаса. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право.* 2016. Випуск 1.2 (29-30). С. 9–14.
10. Україна и либертарианство: не там Атлант расправляет плечи. URL: <https://www.liga.net/politics/opinion/ukraina-i-libertarianstvo-ne-tam-atlant-raspravlyaet-plechi> (дата звернення: 15.11.2019).
11. Слуга народа офіційно змінила ідеологію: почему и что теперь. URL: <https://glavred.info/politics/10120235-sluga-naroda-oficialno-smenila-ideologiyu-pochemu-i-chto-teper.html> (дата звернення: 15.11.2019).
12. Лютко Н.В. Інформаційне суспільство та ціннісні орієнтації особистості. *Наукові праці. Політологія.* 2012. С. 98–101.
13. George Elton Mayo Human Problems of an Industrial Civilization. New York, 1933. P. 153.
14. Мертон Р. Социальная структура и аномия. Социология преступности (Современные буржуазные теории) / Пер. с фр. Е.А. Самарской; ред. перевода М.Н. Грецкий. Москва : Издательство «Прогресс», 1966. С. 299–313.
15. Кредитна пастка. Чим небезпечні позики на телевізори і смартфони. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/02/12/645191/> (дата звернення: 15.11.2019)
16. Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=96887766> (дата звернення: 15.11.2019)
17. Елин С., Иванова В. Арсенал должника и взыскателя. Альпина Паблишер. 2018. С. 368
18. Закредитованість населення України: 2016–2017. Аналітичний звіт. URL: [https://nabu.ua/images/tinytse/file/IFC_GfK_Over_ind_ukr%20\(1\).pdf](https://nabu.ua/images/tinytse/file/IFC_GfK_Over_ind_ukr%20(1).pdf)
19. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. Москва : Культурная революция, Республика, 2006. 269 с. (Мыслители 20 века).
20. Гэлбрейт Дж.К. Экономика невинного обмана. Москва : Европа, 2009. 88 с.
21. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / Пер с англ. П.М. Кудюкина; под общей ред. Б.Ю. Кагарлицкого. Санкт-Петербург : Университетская книга, 2001. 416 с.
22. Василець О. Формування нової ідентичності – запорука цілісності розвитку українського суспільства. *Журнал Україна – Цивілізація.* 2017. Том 6. С. 61–72.